

ONKOLOŠKI
INŠTITUT
LJUBLJANA

Uporaba sevanje v medicini

Ilamparithi Balasubramanian

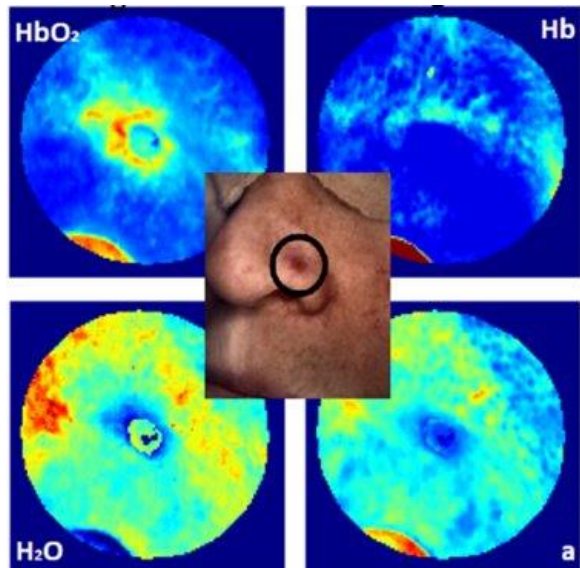
Luciano Rivetti

Andrej Studen

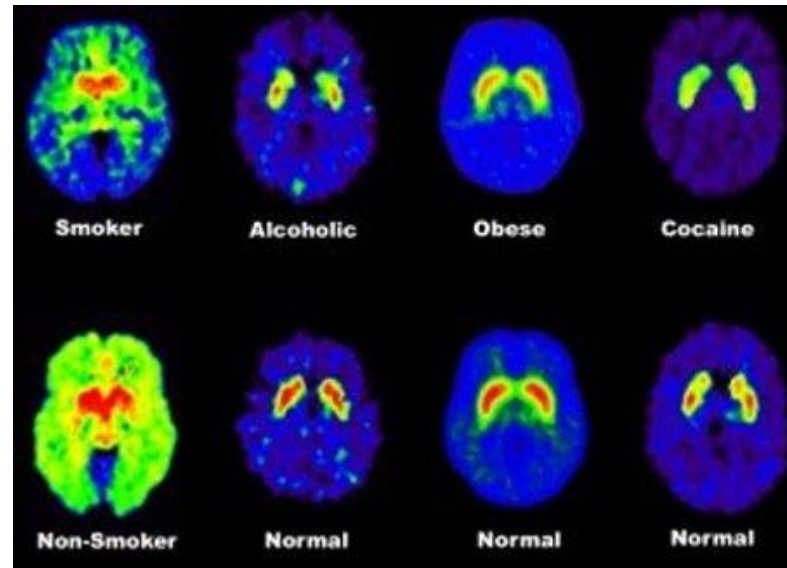
Raziskovalna skupina medicinska fizika

- Vzpostavljena leta 2015, raziskovalni program ARRS, štiri sodelujoče institucije (UL FMF, JSI, UMCL, OIL) - <https://medfiz.si>
- Glavna področja: kvantitativna analiza slik, biomedicinska optika, modeliranje, instrumentacija, **radioterapija**, ...

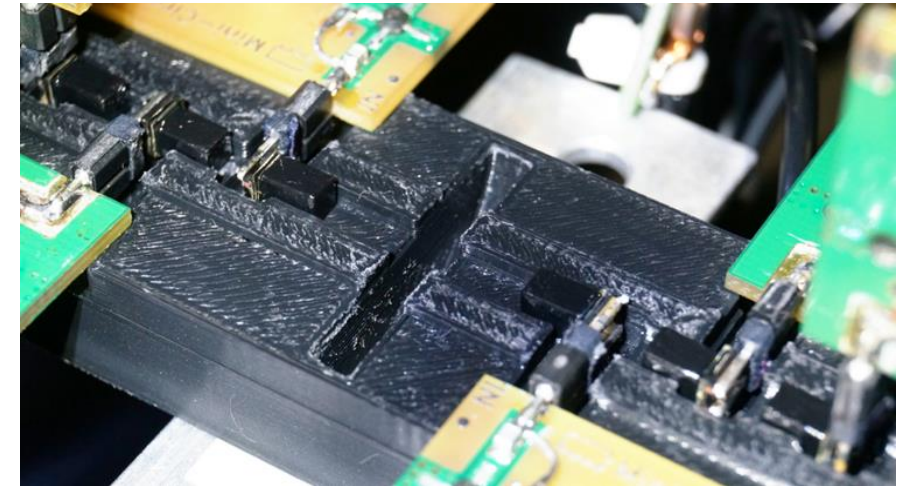
Biomedical optics

Diagnoza nevrodegenerativnih bolezni

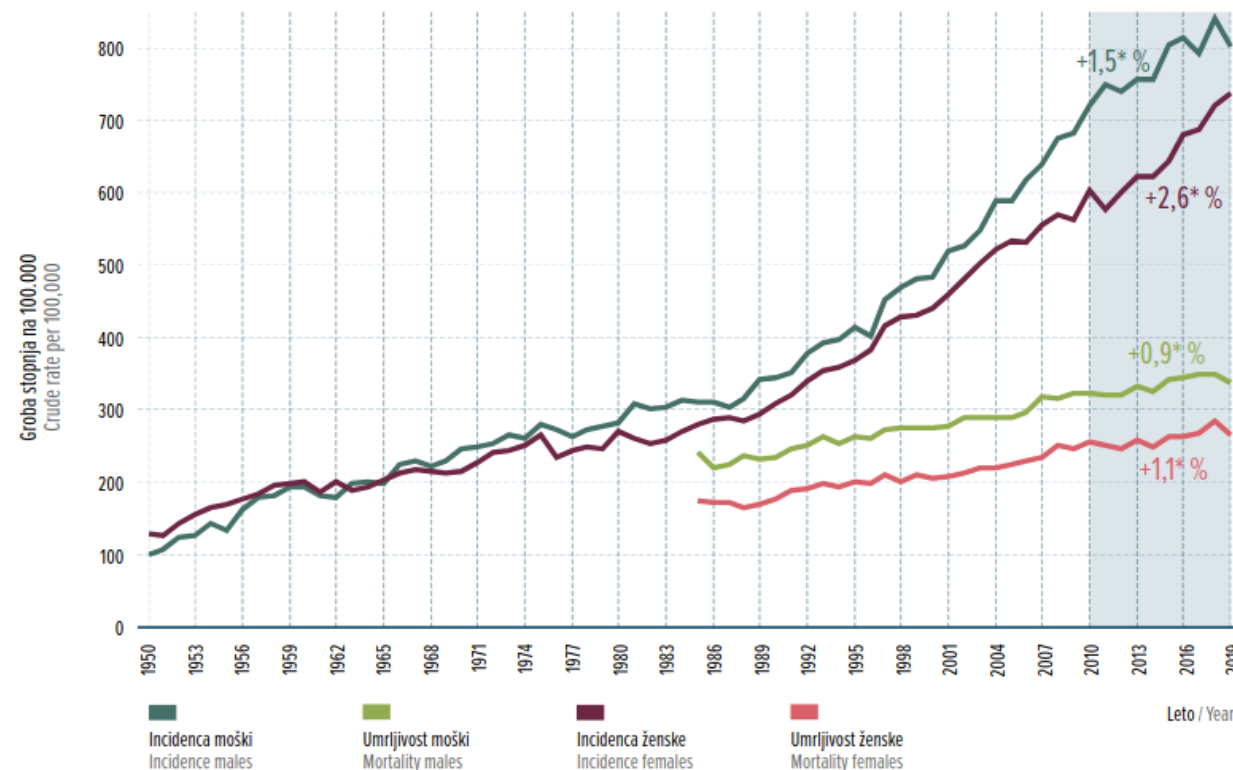

Instrumentacija za PET

Zdravljenje raka

- Rak je resen zdravstveni problem
  - Incidenca 16k,
  - prevalenca 120k,
  - smrtnost 6k
- Terapija
  - kirurgija (vidna bolezen)
  - Tarčna terapija (biološka zdravila)
  - Imunoterapija
  - Kemoterapija
  - Radioterapija (RT)
- RT pomembno orodje, zdravimo 6k od 16k novih pacientov (2019)

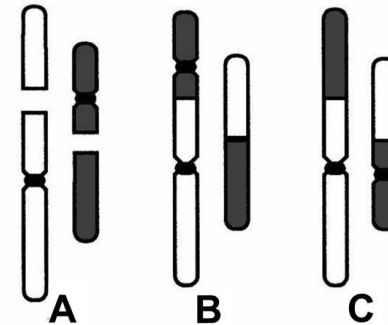
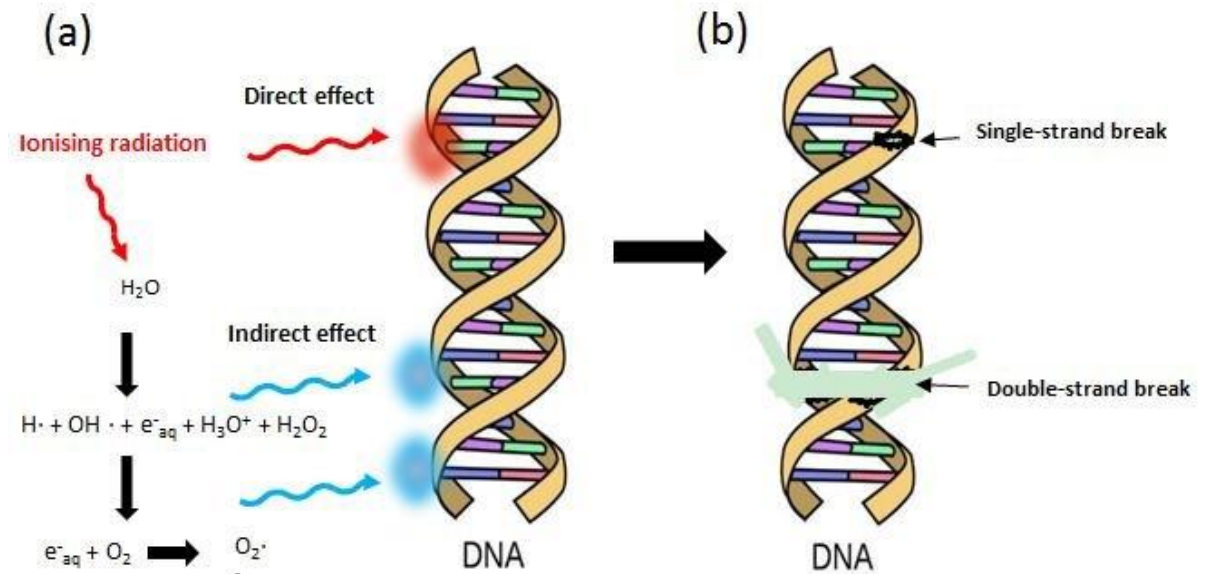
* Povprečna letna sprememba je statistično značilna pri stopnji tveganja 0,05 / Average annual change is statistically significant at 0.05 significance level

Slika 3. Groba letna incidenčna in umrljivostna stopnja vseh rakov po spolu s povprečno letno spremembo za zadnjih 10 let, Slovenija 1950–2019.
Figure 3. Crude annual incidence and mortality rates for all cancer sites by sex with average annual change in last 10 years, Slovenia 1950–2019.

Siegel, RL, Miller, KD, Fuchs, HE, Jemal, A. Cancer statistics, 2022. *CA Cancer J Clin.* 2022.
Rak v Sloveniji 2019. OIL.

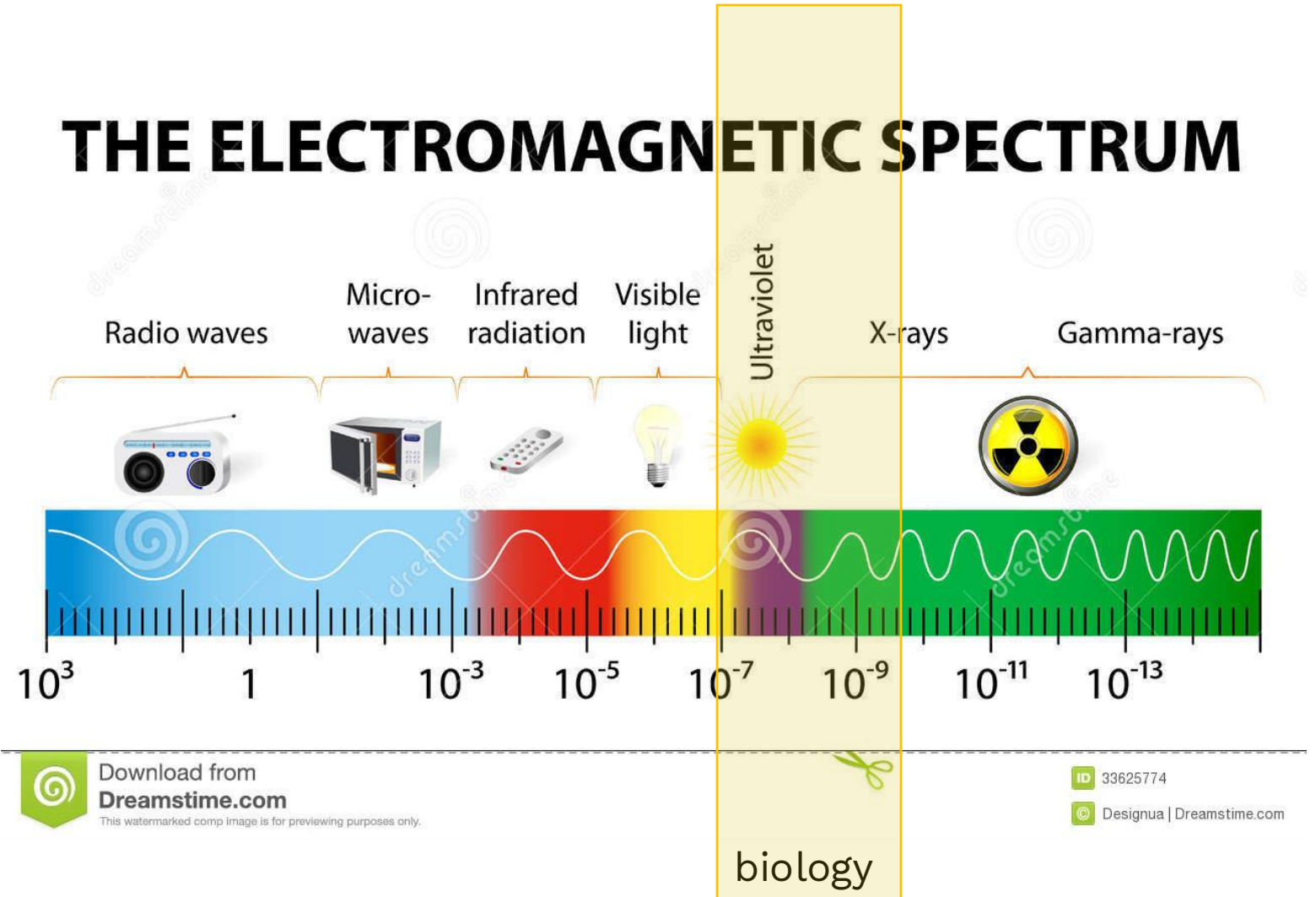
Škoda na DNA

- Rakave celice uničujemo z lomom DNA, kar preprečuje nadaljnjo deljenje celic
- Celični mehanizmi skrbijo za popravo napak
- Linearno – kvadratni model napoveduje, da bo pomembna **koncentracija sevanja**
- Znatna koncentracija pospeši celično smrt v tumorju
- Skromna koncentracija ohrani zdravo tkivo
- Uravnavanje porazdelitve sevanja kritično za pacientovo korist
- Naloga **medicinskih fizikov** in dozimetristov je optimizacija porazdelitve sevanja.

Mehanizem radioterapije – energijska skala

- Energijo ocenimo iz sežigne toplote $\sim 1000 \text{ kcal}/100 \text{ g} \rightarrow 40 \text{ MJ}/\text{kg} \rightarrow 1000 \text{ MJ}/\text{kmol} \rightarrow 10 \text{ eV}/\text{molekulo}$
- EM valovanje $\rightarrow \lambda = 1280 \text{ eV} \cdot \text{nm}/E \sim 100 \text{ nm}$
- Nekje med UV in žarki X
- Podobno: melanom in UV žarki
- Zanimivo – velikost DNK primerljiva z velikostjo val. dolžine

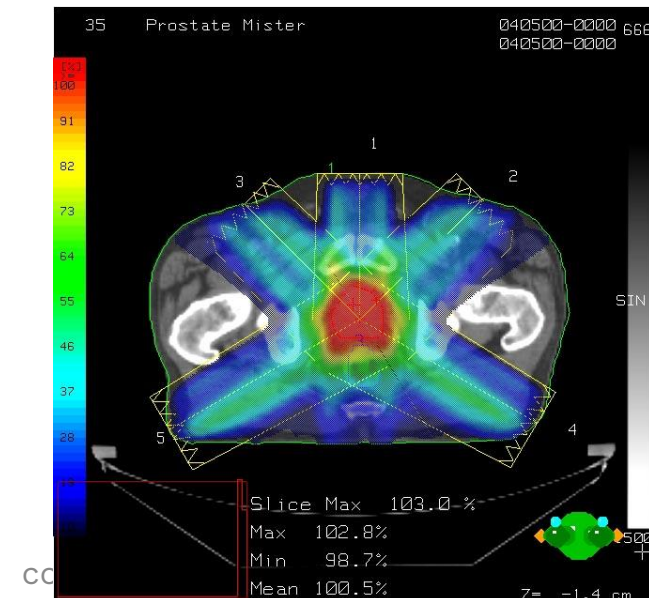
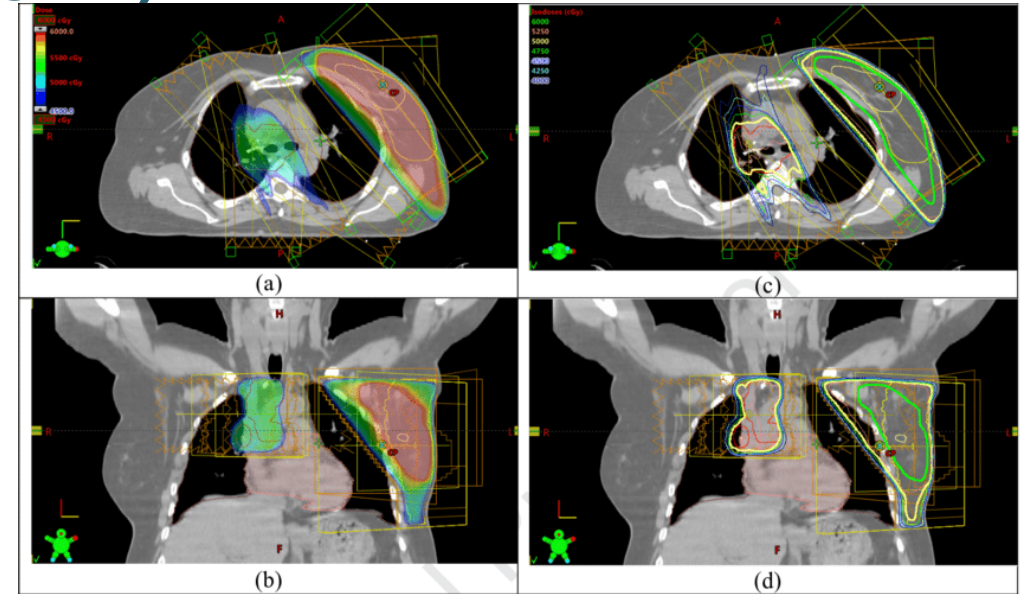
(Klasične) obsevalne naprave za RT

- Enota je linac, kratko za linear accelerator, slovensko premočrtni pospeševalnik
- Linac pospešuje elektrone
- Elektroni med zaviranjem v tarči tvorijo žarke X
- Znatne pospeševalne napetosti (MV)
- Sevalno okolje - zaščita osebja in obiskovalcev.

Potek dela pri RT (workflow)

- Konzilij izbere RT kot primerno terapijo
- Natančno 3D slikanje obolelega tkiva (CT)
- Zdravnik (radioterapevt onkolog) izbere področja obsevanja (terapevtske prostornine) in ogrožene organe
- S simulacijo izberemo najprimernejšo strategijo obsevanja (načrtovanje terapije - določimo smer in obliko žarka)
- Obsevanje je razdeljeno na 1-40 frakcij
- Po terapiji ocena uspešnosti zdravljenja
- Konzilij odloča o nadaljevanju terapije.

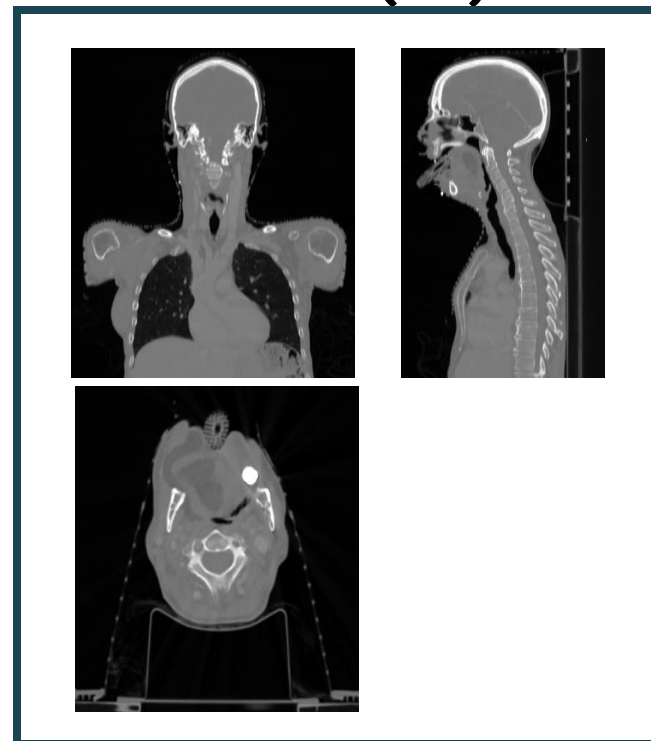
Volumetrično 3D slikanje

Računalniška tomografija

(Johns Hopkins Medicine)

CT slika (3D)

Za hadronsko terapijo

Za RT

Histrost
ustavljanja

ρ_e - Electron Density
 I - Excitation potential

ρ_e - Electron Density
 Z - Atomic Number

The image features a central orange shape with a curved top edge, overlaid on a dark blue shape in the bottom-left corner and a light beige shape in the top-right corner. The text 'Hadronska RT' is centered within the orange area.

Hadronska RT

Interakcije sevanja s snovjo

μ

Photons

- Photo electric effect $\sim \frac{Z^4}{(h\nu)^3}$
- Compton Scattering $\sim \frac{Z}{h\nu}$
- Pair production $\sim \frac{Z^2}{h\nu}$

$$j = j_0 e^{-\mu d}$$

Nastali elektroni po interakciji lomijo DNA

Hadroni

- Jedra lahkih elementov
- Vodik – protonska terapija PT
- EM (Coulomb) sipanje na elektronih in jedrih

Bethejeva enačba

$$-\left\langle \frac{dE}{dx} \right\rangle = \frac{4\pi}{m_e c^2} \cdot \frac{nz^2}{\beta^2} \cdot \left(\frac{e^2}{4\pi\epsilon_0} \right)^2 \cdot \left[\ln \left(\frac{2m_e c^2 \beta^2}{I \cdot (1 - \beta^2)} \right) - \beta^2 \right]$$

n – gostota elektronov

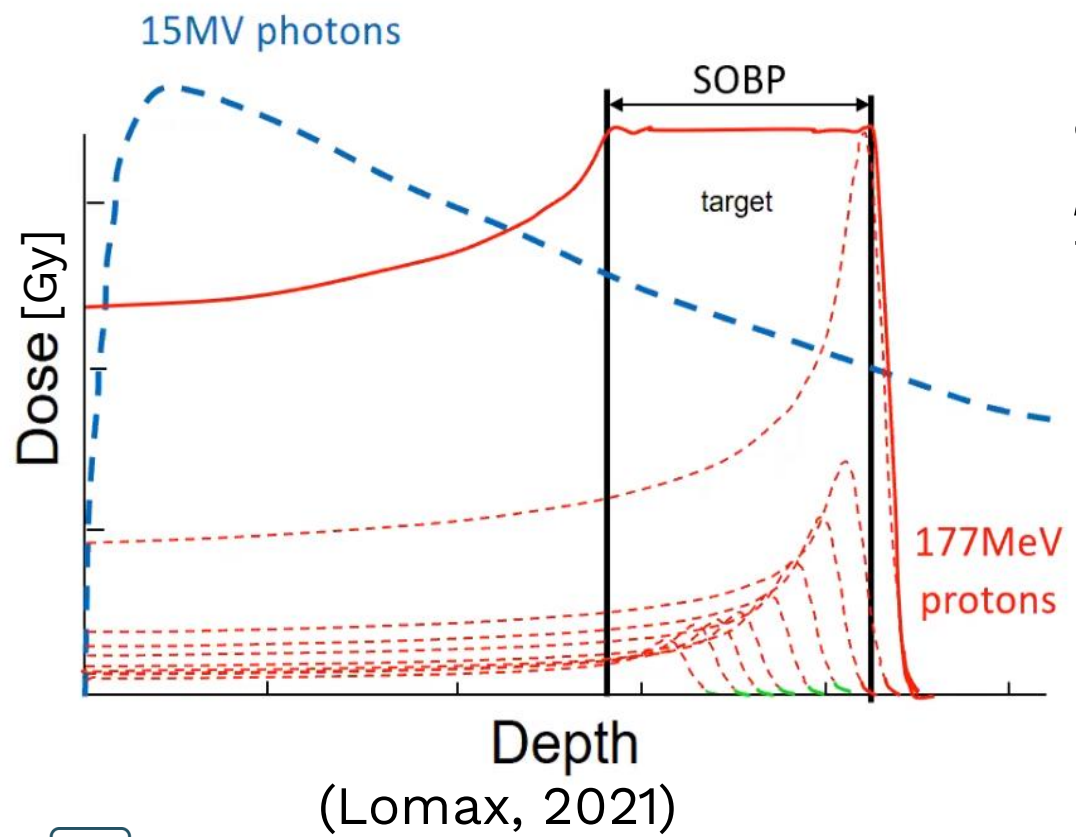
Povprečna ionizacijska energija

Doza - odložena energija

Fotoni

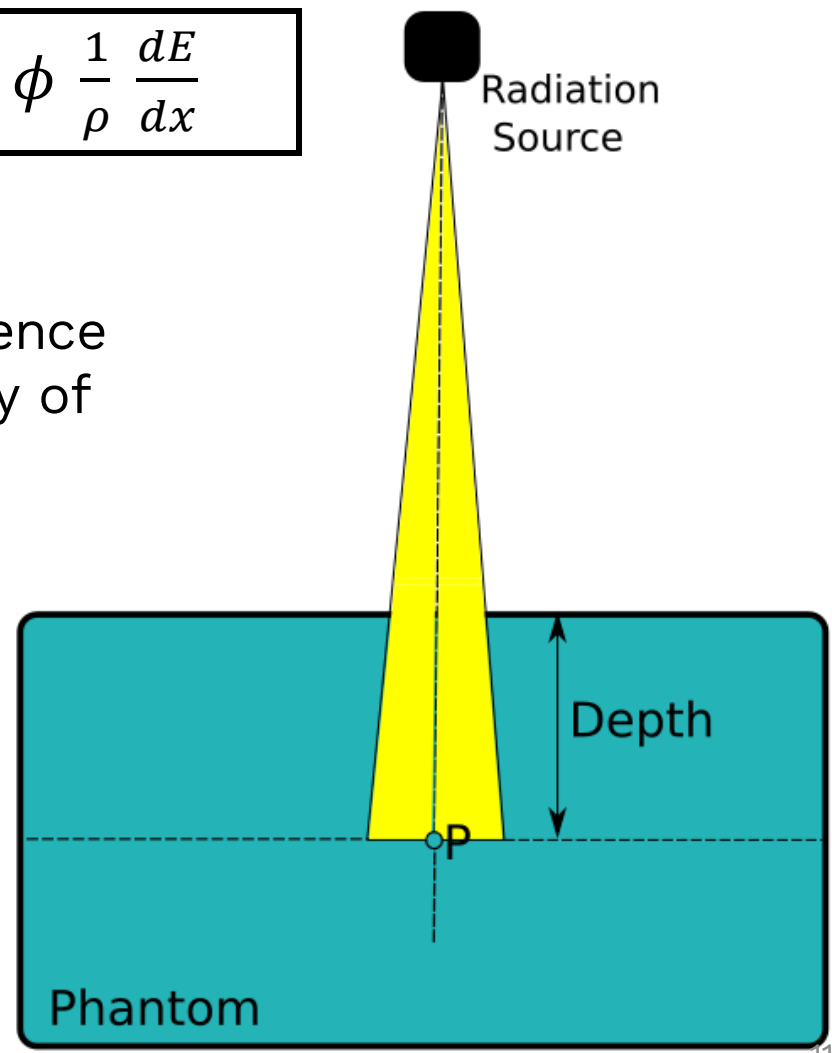
Hadroni

$$\text{Dose} = \frac{dE}{dm} = \phi \frac{1}{\rho} \frac{dE}{dx}$$

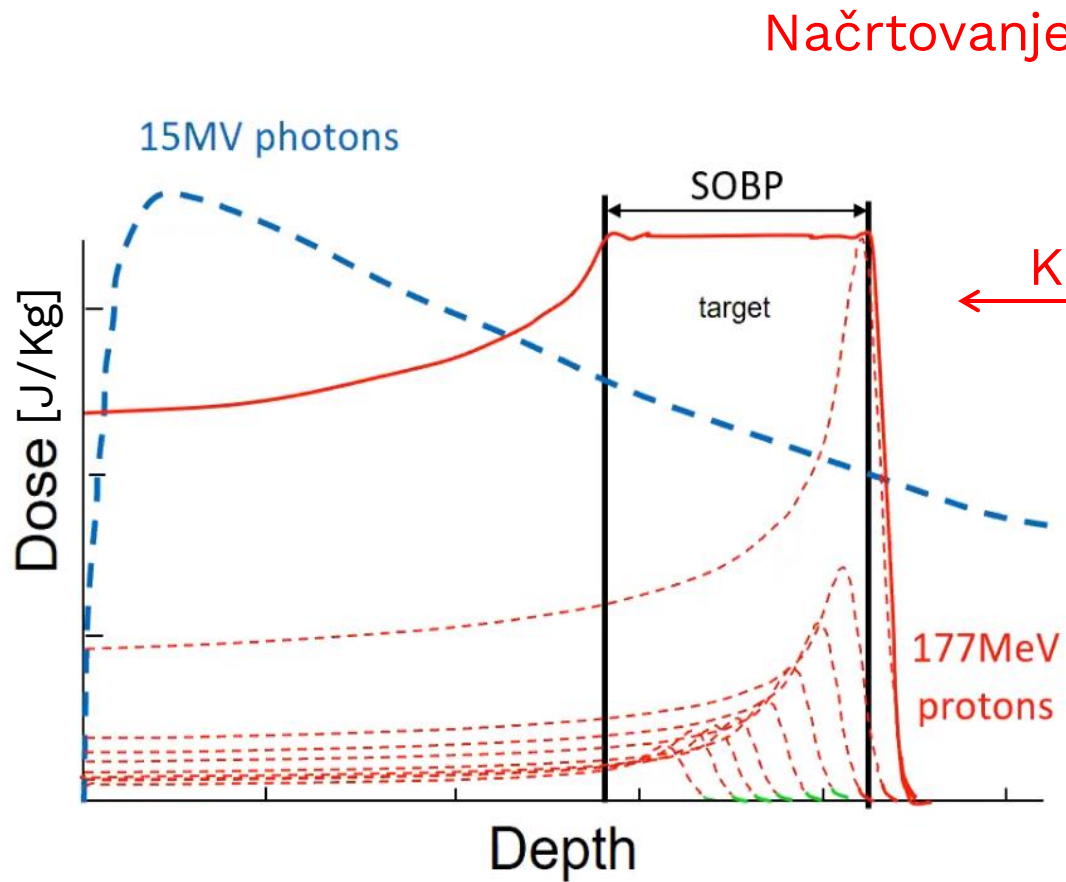

ϕ : Particle fluence
 ρ : Mass density of the medium

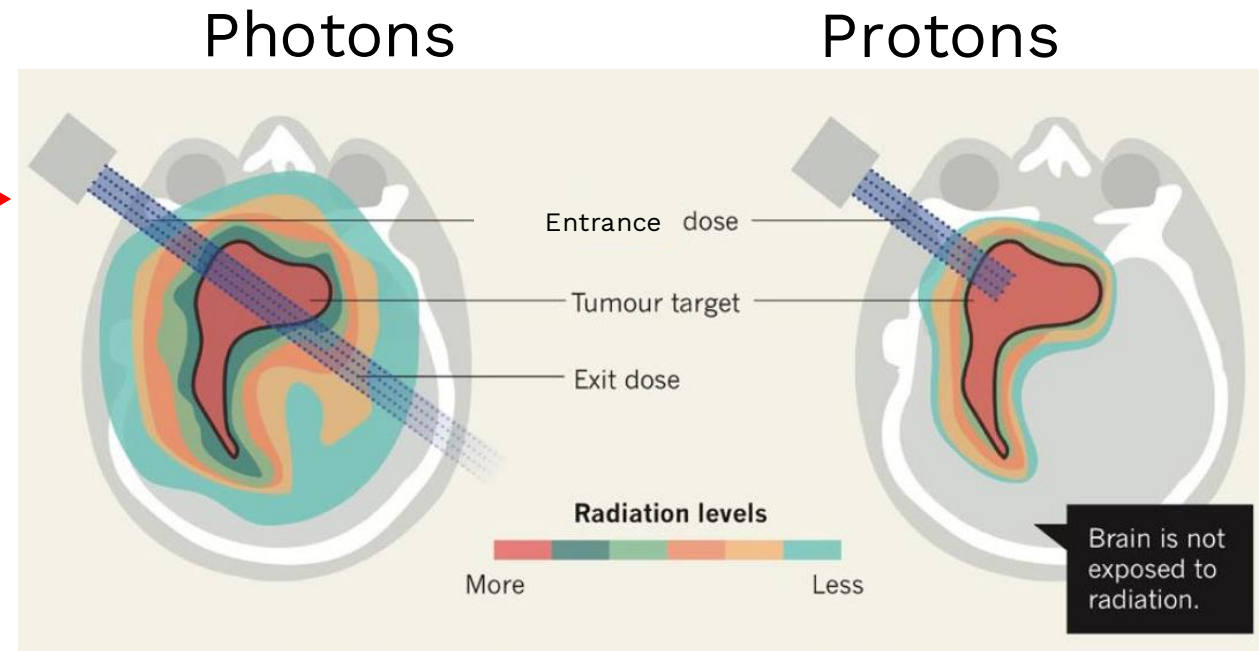
$$\text{Gy} = \left[\frac{J}{Kg} \right]$$

Od osnovnih principov do uporabe

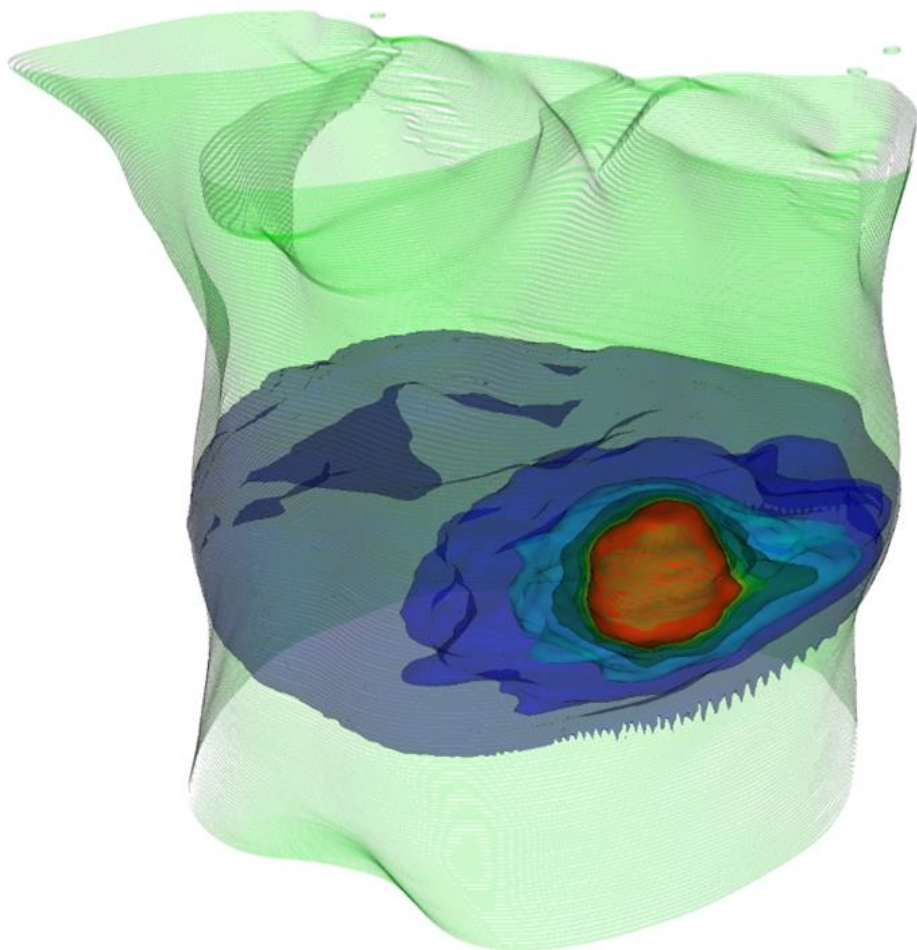
(Lomax, 2021)

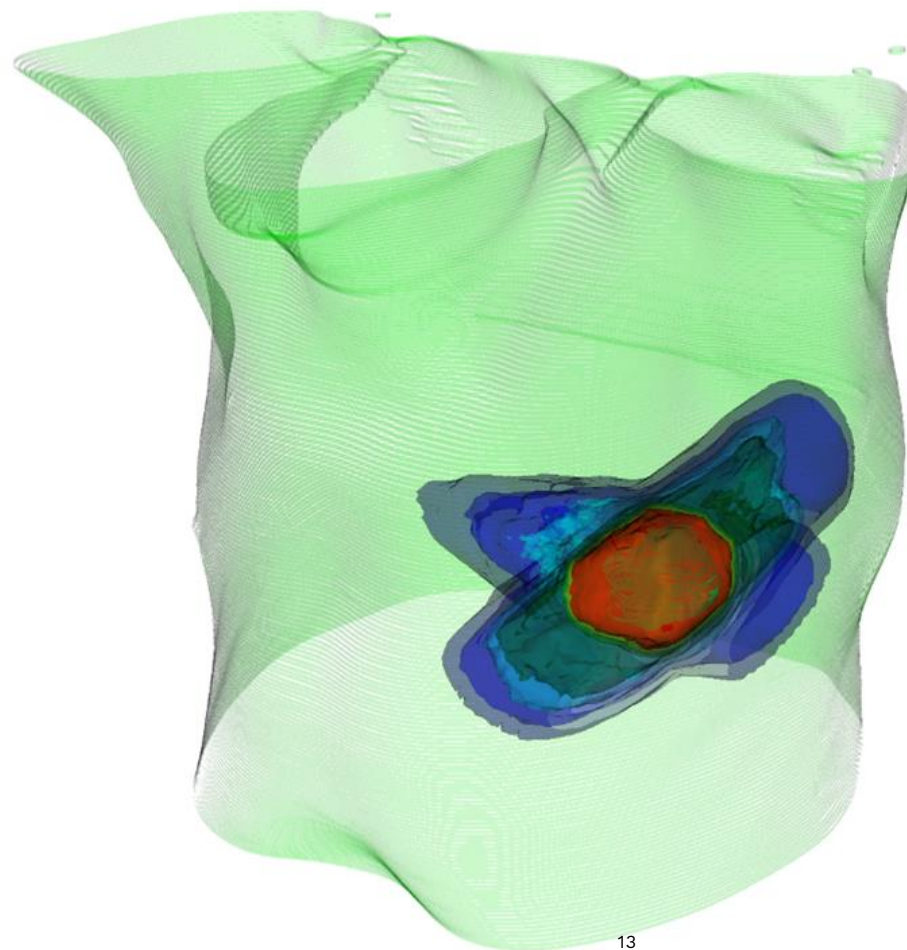
(UWA)

Dozni načrti

Photons

^{12}C

Vloga protonske radioterapije

- Protonska terapija uspešna
  - Medulloblastoma pri otrocih

Protoni

RT

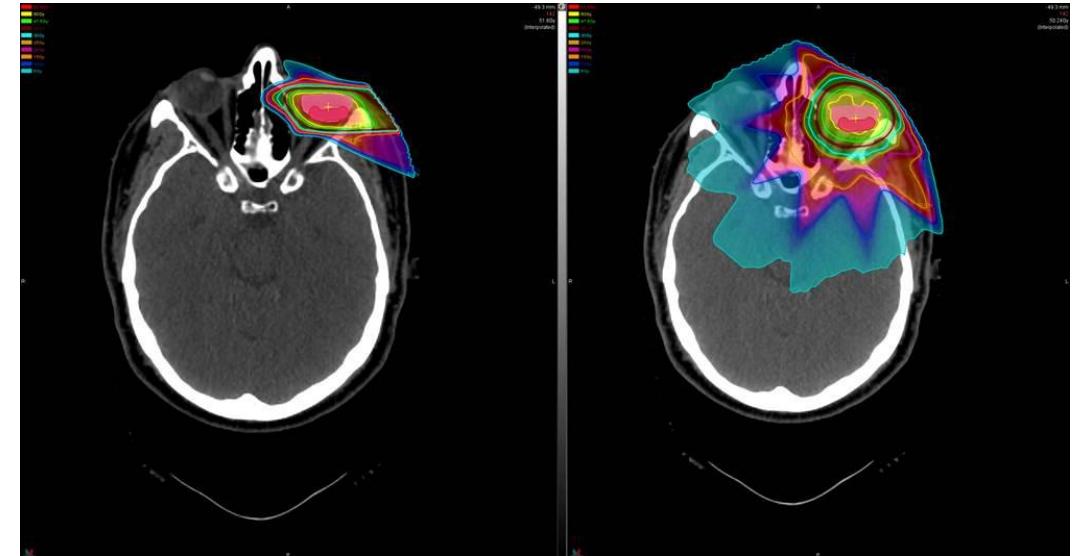

Vloga protonske radioterapije

- Protonska terapija uspešna
  - Medulloblastoma pri otrocih
  - rake obraza in oči
    - nasopharyngeal carcinoma
    - ocular melanoma
    - orbital rhabdomyosarcomas,

Protoni

RT

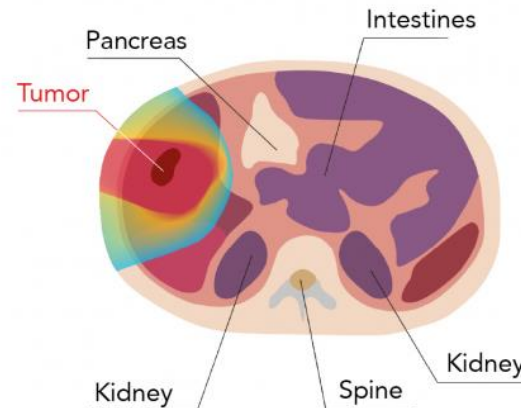
ocular melanoma

Vloga protonske radioterapije

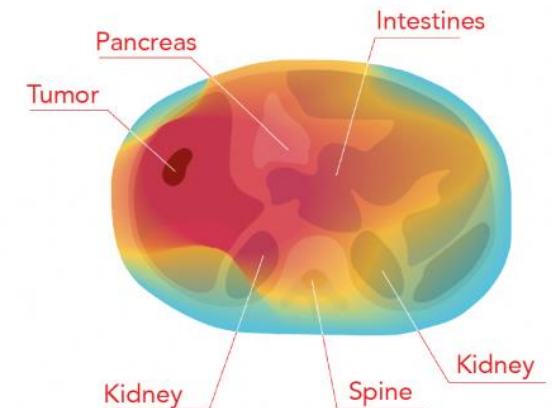
- Protonska terapija uspešna
  - medulloblastoma,
  - rake obraza in oči
    - nasopharyngeal carcinoma
    - ocular melanoma
    - orbital rhabdomyosarcomas,
  - rak jeter, več lezij

PROTON RADIOTHERAPY

Protons target the tumor directly, sparing the healthy tissues and organs from unwanted effects.

PHOTON RADIOTHERAPY

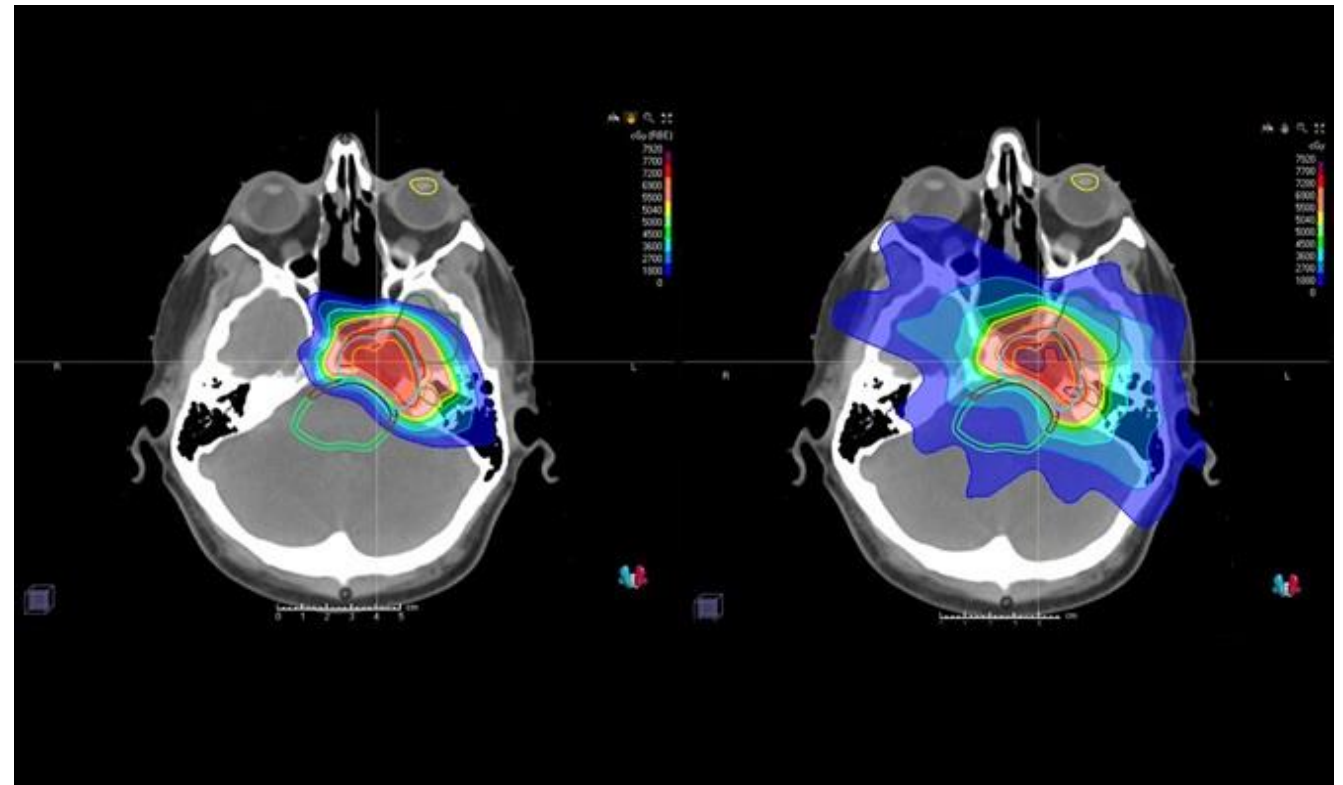
Photons irradiate the tumor as well as the healthy tissues and organs around it.

Vloga protonske radioterapije

- Protonska terapija uspešna
  - medulloblastoma,
  - rake obraza in oči
    - nasopharyngeal carcinoma
    - ocular melanoma
    - orbital rhabdomyosarcomas,
  - rak jeter, več lezij
  - Manjši neželeni učinki
    - Požiralnik
    - Centralno-živčni sistem

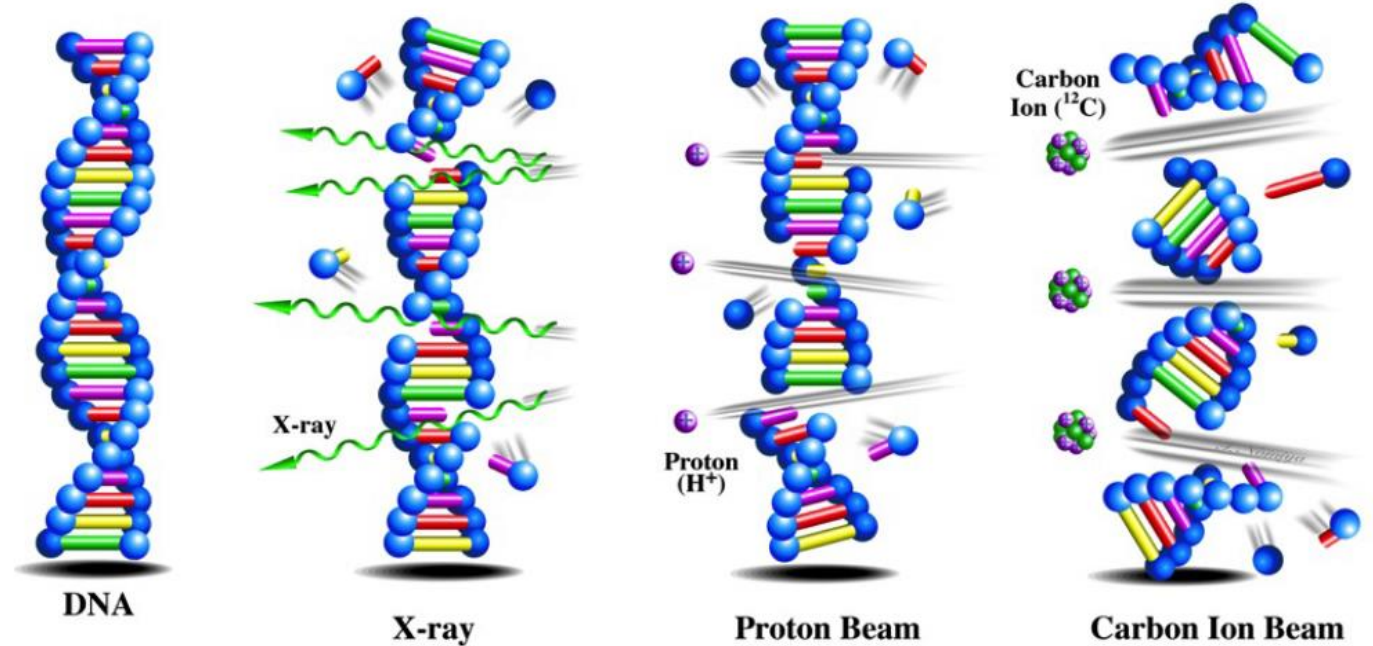
PT

RT

Hadronska terapija HT

- Uporaba jeder elementov na začetku periodnega sistema
- He^{2+} , C^{6+}
- Protoni tako jedra H kot osnovni delci, zato včasih del HT, včasih pa samo PT
- Gostejša ionizacija poudari kvadraten odziv na dozo
- Manjši pomen frakcioncije
- Razmerje med učinkovitostjo in dozo neodvisno od diferenciacije celic, oksigenacije

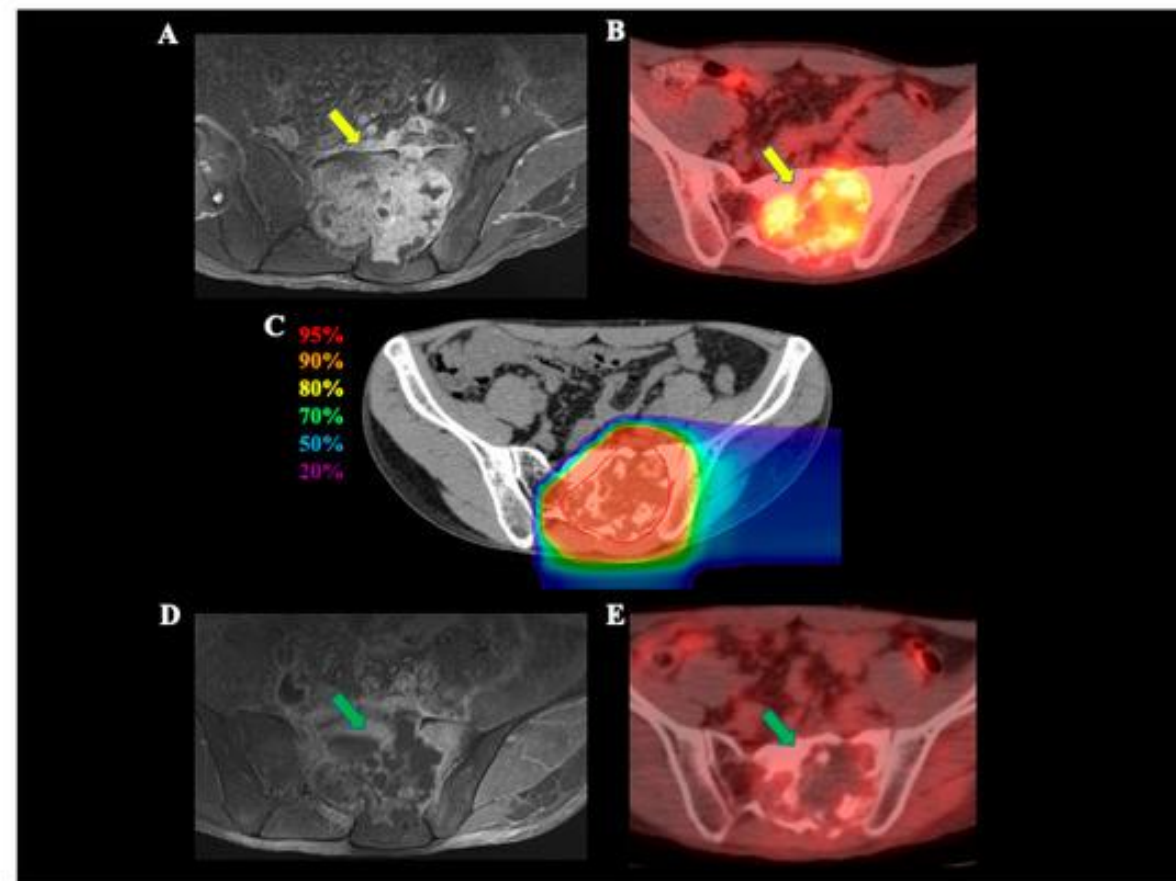
Nature 508, 133–138

P. Fossati, 2023

Vloga hadronske terapije

- Gostejša ionizacija poudari kvadraten odziv na dozo
- Manjši pomen frakcioncije
- Razmerje med učinkovitostjo in dozo neodvisno od diferenciacije celic, oksigenacije
- Primeri:
  - Sarkomi (chondro-, osteo- za tumorje do 0.5l)
  - Remisijo rektalnih rakov
  - Kirurško neodstranljivi agresivni tumorji
  - Episkopski učinek pri kombinaciji HT in imunoterapije

Impact of Carbon Ion Radiotherapy on Inoperable Bone Sarcoma

P. Fossati, 2023

Obsevalne naprave

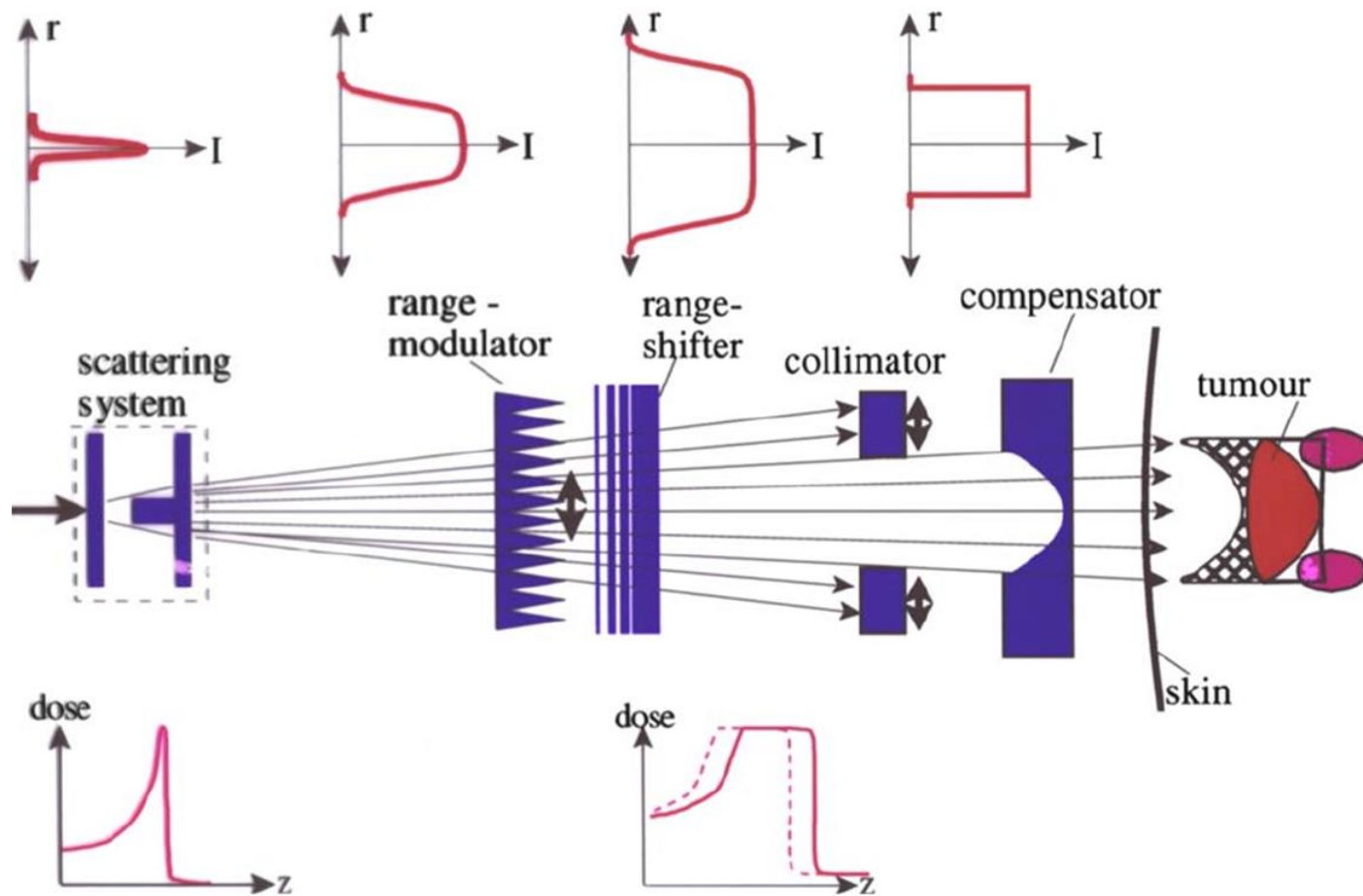
Pospeševalniki

- Ciklotron:
  - fiksna energija/vmesnik
  - visok tok (135 nA, Quironsalud)
  - hiter, 100 MHz
- Sinhrotron:
  - spremenljiva energija
  - nizek tok,
  - počasen (1 Hz)
- Sinhro-ciklotron:
  - Spremenljiva E
  - Visok tok
  - Srednje hiter, 1 kHz

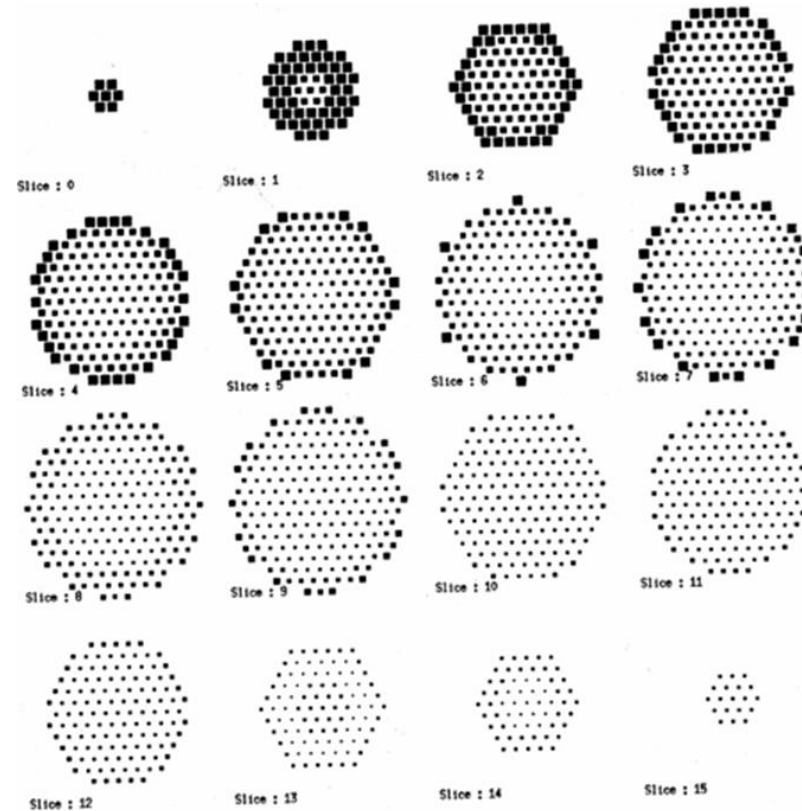
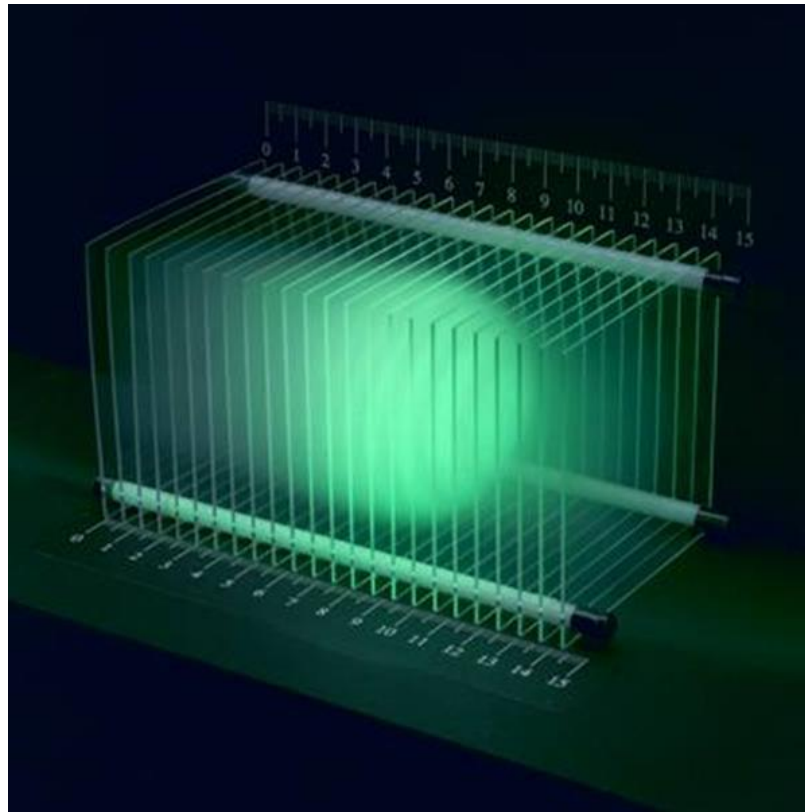

	cyclotron	synchrotron
Protons	in use, Ø2-5 m	in use, Ø8-10 m
Carbon ions	In development	in use, Ø25 m

Pasivno hadronsko obsevanje

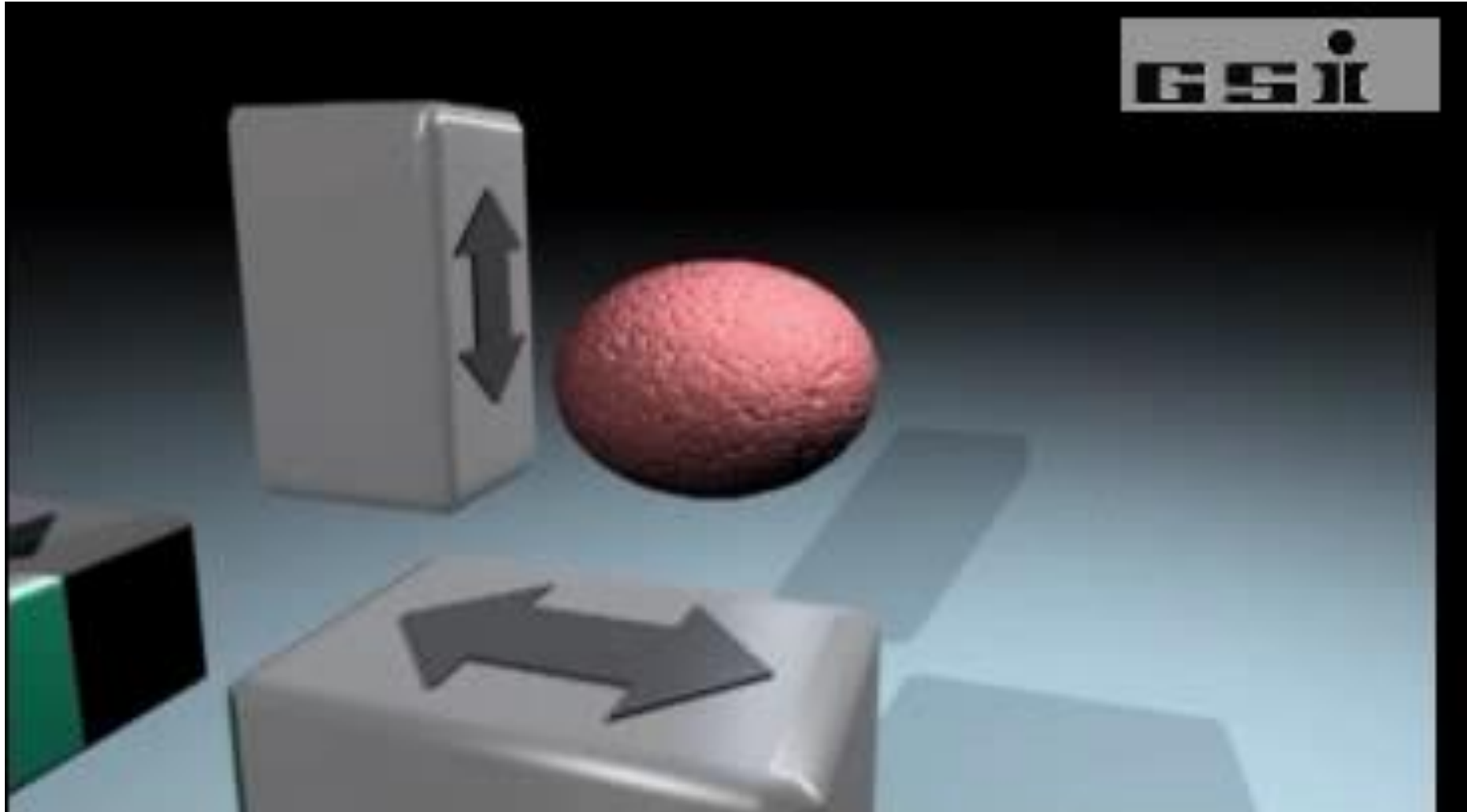
Aktivno skeniranje

[M. Krämer, U. Weber, GSI and Phys. Med. Biol. 2000]

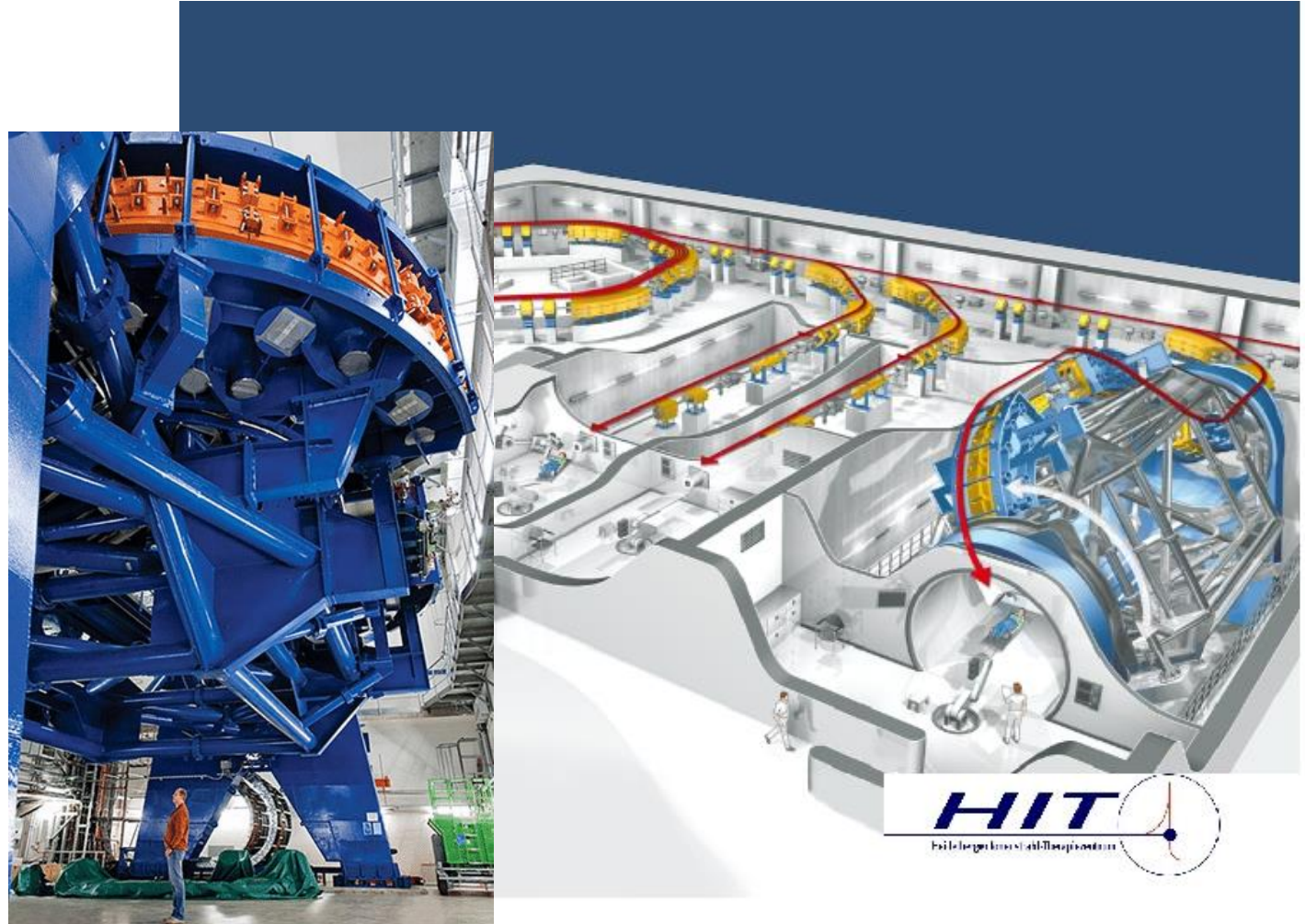
Aktivno skeniranje

Obsevalni center

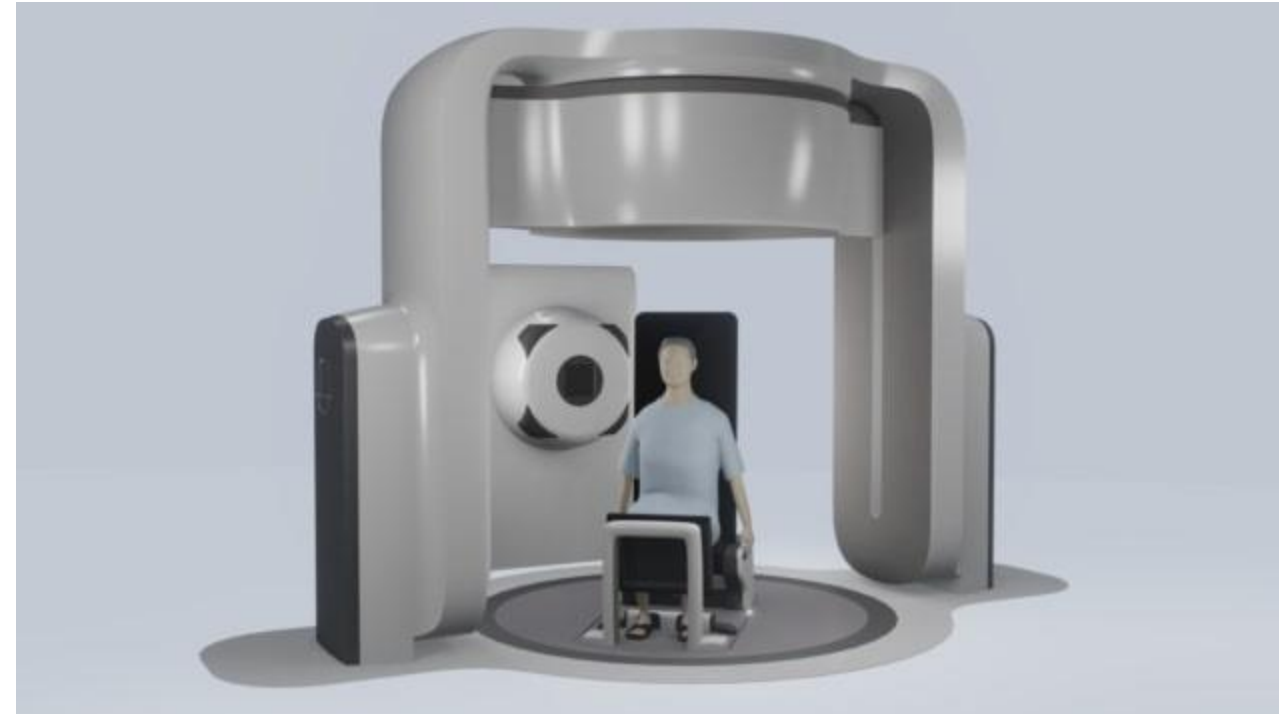
- Primer- HIT v Heidelbergu
- Tri obsevalne sobe
- Gantry/usmerjevalnik v eni od sob
- 700 t, 100+ MEur, zavija žarke z magneti
- Dve sobi samo z usmerjevalnimi magneti

CBY 3.0)

Obsevanje sedečih pacientov

- Brez usmerjevalnika
- Pomična robotska roka za pacienta
- Dodane slikovne naprave
- Manjše zahteve po ščitenju pred sevanjem
- Sprotno spremljanje obsevanja

Leo cancer care

Zoom srečanje

- PT masterclass je mednarodni dogodek
- Po vajah - srečanje z drugimi dijaki iz sveta
- Kviz !

4:00 PM	Welcome Speaker: Yiota Foka (GSI - Helmholtzzentrum für Schwerionenforschung GmbH (DE)) YF.PTMCintro-13-... YF.PTMCintro-13-...	5m
4:05 PM	HITRplus EU-funded project in support of Particle Therapy	10m
4:15 PM	Presentation from SLOVENIA, University of Ljubljana, Faculty of mathematics and physics Speaker: Andrej Studen (Jozef Stefan Institute (SI))	2m
4:17 PM	Presentation from UK, Chiswick School, London Speaker: Jana Wanli	2m
4:19 PM	Presentation from MEXICO, University of Sonora Hermosillo Speaker: Alfredo Castaneda	2m
4:21 PM	Presentation from ITALY, INFN, Sezione di Torino e Univ di Torino Speaker: Simona Giordanengo (Istituto Nazionale di Fisica Nucleare)	2m
4:23 PM	Presentation from ITALY, INFN Sezione di Catania e Univ di Catania	2m
4:25 PM	Presentation from UK, Radley College, Oxford Speaker: Kevin Mosedale	2m
4:27 PM	Presentation from IRELAND, CUH, Cork Speaker: Jerry Browne	2m
4:29 PM	Presentation from ITALY, INFN and University of Pisa Speaker: Aafke Christine Kraan (INFN, Pisa)	2m
4:31 PM	Presentation from JAPAN, Waseda University Honjo Senior High School Speaker: Miki Ohtsuka	2m
4:33 PM	Presentation from EGYPT, Benha University Speaker: Mahmoud Nassar (Benha University)	2m
4:35 PM	Presentation from ALGERIA, Mouhned Mokhbi High School Algiers Speaker: Khemakhmia Abdeslem	2m
4:37 PM	Presentation from ALGERIA, Bachir Mentouri Cheraga , Algiers Speaker: Roumaissa Beloucif	2m
4:39 PM	Presentation from ALGERIA, Mohamed Rekaizi High School Hadjout, Tipaza Speaker: Dahmani Walid	2m
4:41 PM	Presentation from ALGERIA, Secondary School "Meloua Maachou" Speaker: Lazzaz Abdelaziz	2m
4:43 PM	Quiz PTMC QUIZ Kaho... quiz-PTMC-2020-... quiz-PTMC-2020-...	8m

Omejitve hadronske terapije

Namreč ... rak prostate

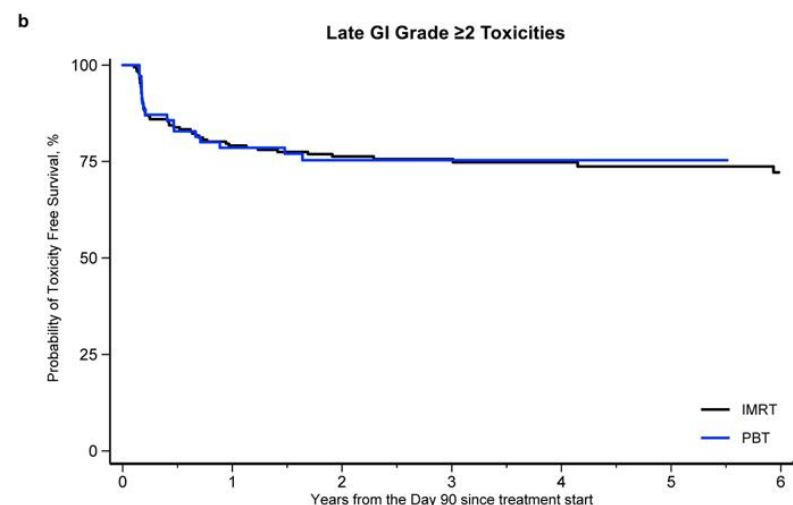
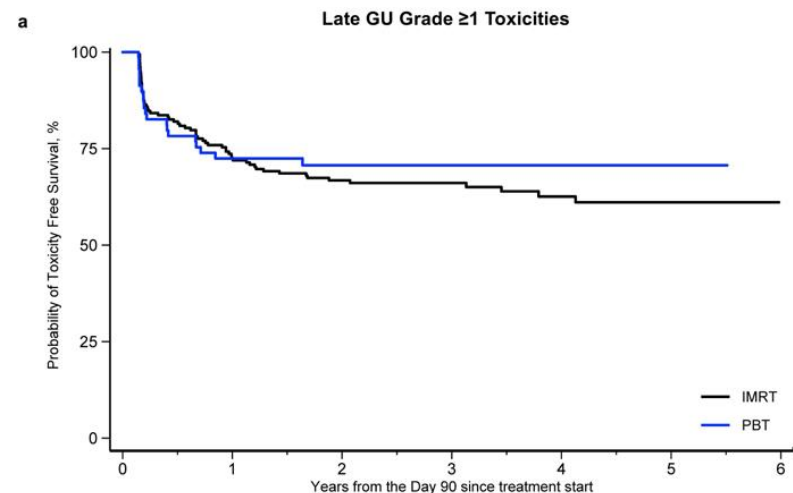
Rak prostate je četrty ali peti najpogostejši rak, z desetino vseh primerov.

Študija uspešnosti in neželenih učinkov

A. Barsky et al. Cancer 2019. Comparative clinical outcomes of proton-beam therapy (PBT) versus intensity-modulated radiotherapy (IMRT) for prostate cancer in the postoperative setting.

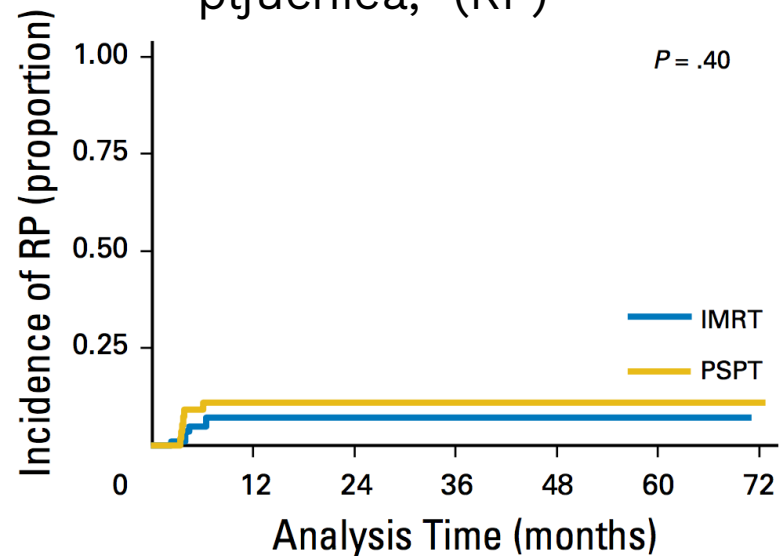
Čeprav je HT pomembno zmanjšala dozo mehurja in rektuma, izbira RT ni statistično pomembno povezana z razlikami v akutnih ali poznih toksičnih učinkih v poročilih zdravnikov

Toksičnost : max 4 (smrtno nevarno)

Namreč.. Rak pljuč

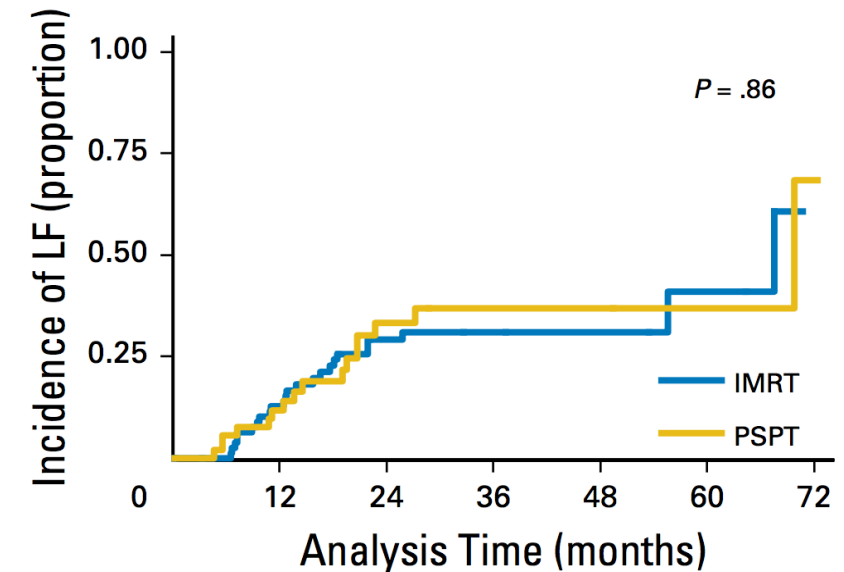
Z obsevanjem
povezana
pljučnica, (RP)

No. at risk:
(No. of events)

IMRT	92	(6)	72	(0)	44	(0)	23	(0)	15	(0)	7	(0)	0
PSPT	57	(6)	41	(0)	29	(0)	17	(0)	11	(0)	4	(0)	1

Localen relaps (LF)

No. at risk:
(No. of events)

IMRT	92	(10)	66	(11)	38	(1)	21	(0)	14	(1)	6	(1)	0
PSPT	57	(6)	40	(8)	21	(1)	12	(0)	9	(0)	3	(1)	1

Izzivi hadronske radioterapije

What, arguably, stands in the way of increased accessibility are the **financial barrier** associated with legacy systems, and achievement of the full **physical [potential]** and **biological potential** of particle therapy

Na poti dostopnosti, se zdi, je finančno breme, tudi v povezavi s pravnimi oziri, ter doseganje polnega fizikalnega in biološkega potenciala HT.

Farr J et al, Med Phy 2018

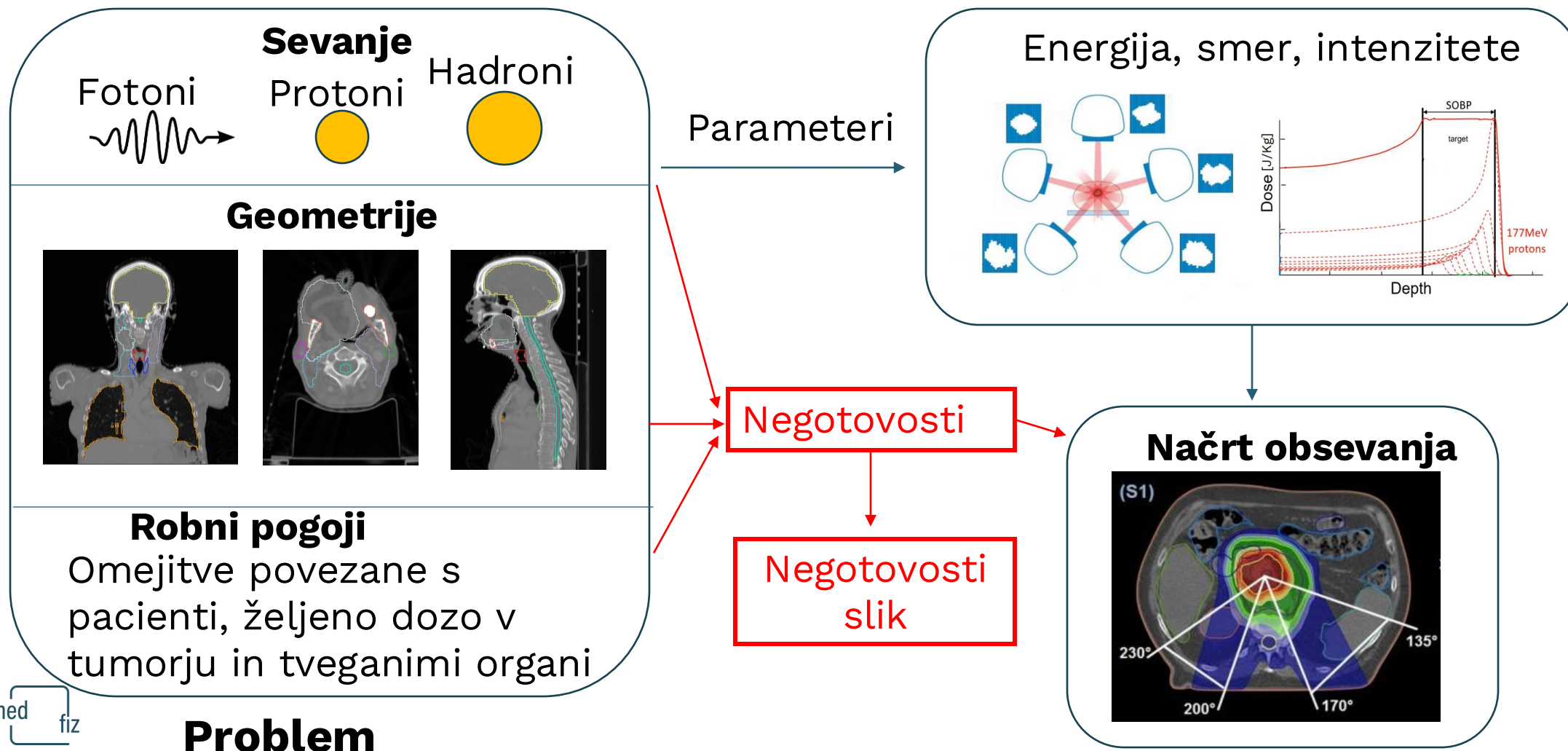
Res izkoriščamo Braggov vrh v polni meri?

Thomas Bortfeld, 2018 at Cosylab

Negotovosti pri HT

Vloga negotovosti pri načrtovanju

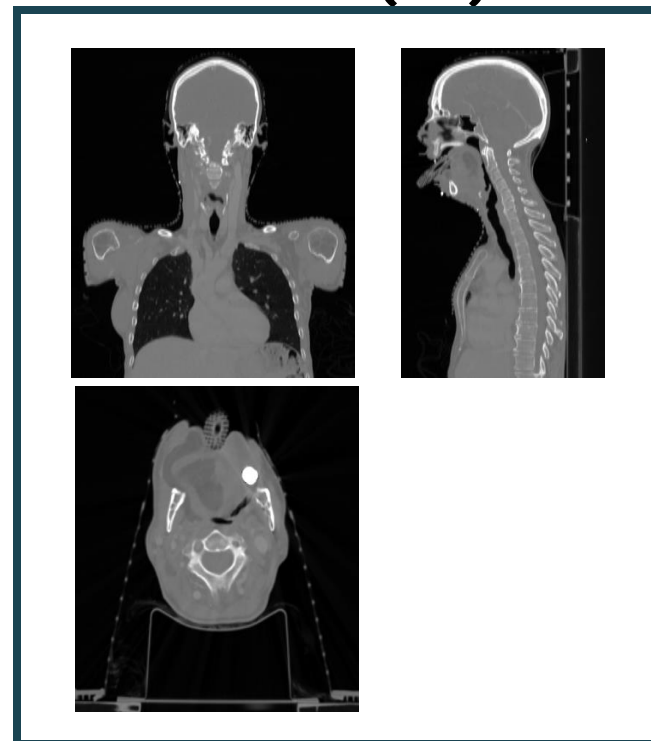
Negotovosti slikanja

Računalniška tomografija

(Johns Hopkins Medicine)

CT slika (3D)

Za hadronsko terapijo

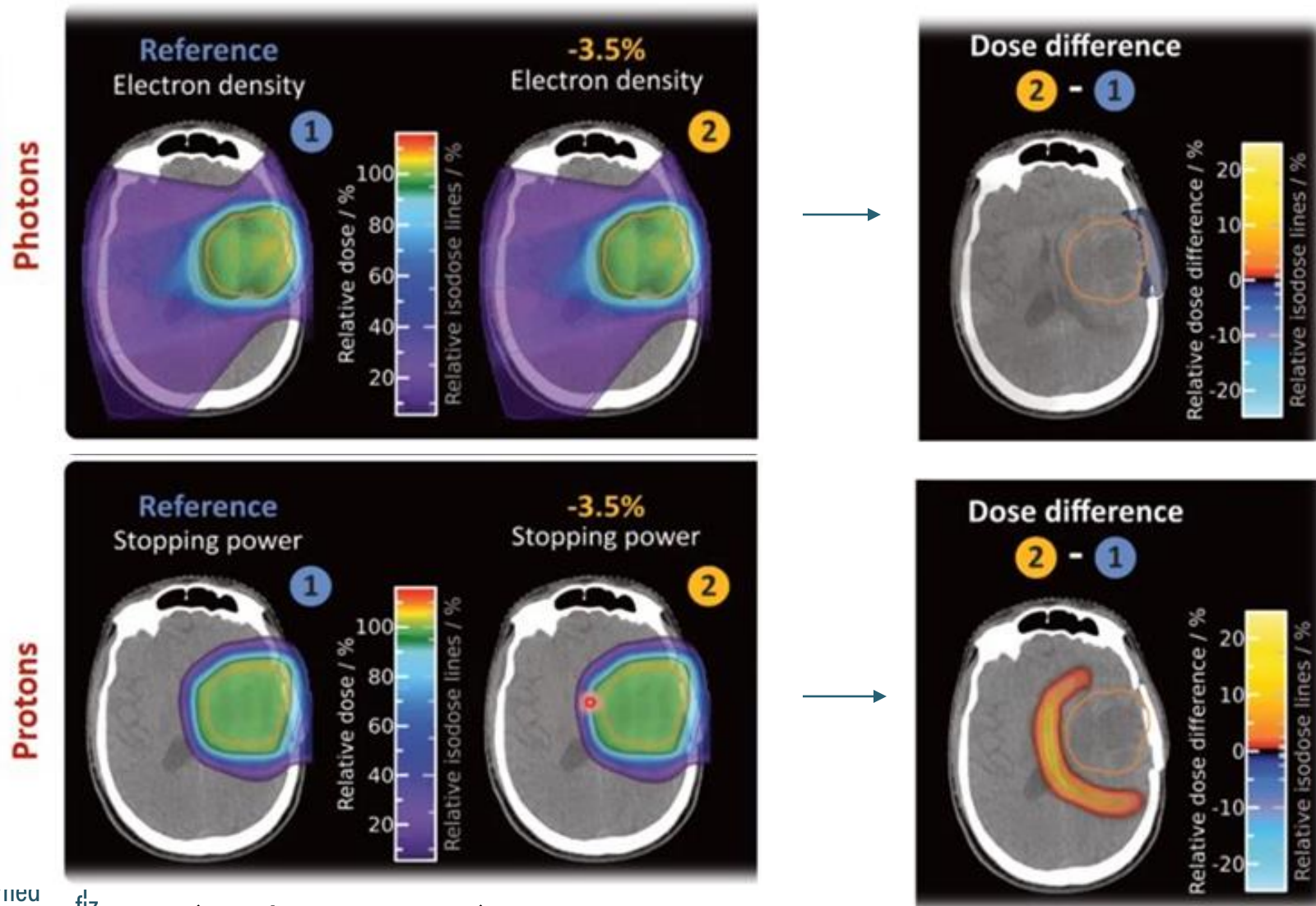
Za RT

Histrost
ustavljanja

ρ_e - Electron Density
 I - Excitation potential

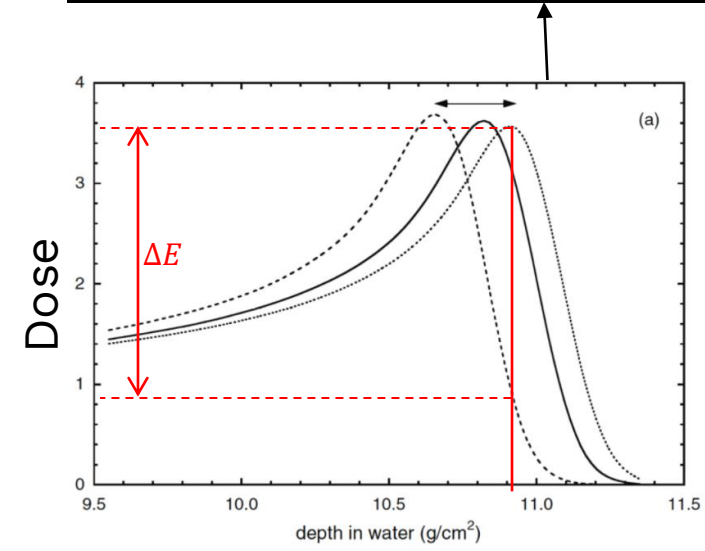
ρ_e - Electron Density
 Z - Atomic Number

Negotovosti slikanja

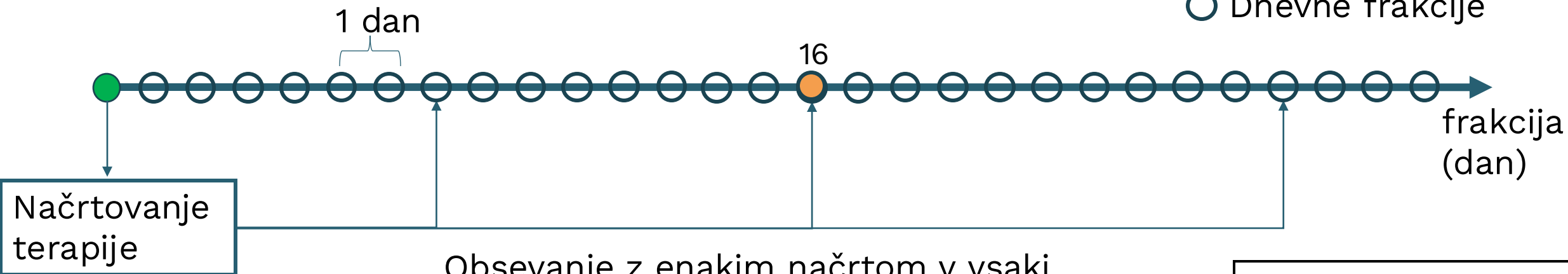
HT je bolj kot RT občutljiva na nejasnosti/napake slikanja

Simulacija preverja enako energijo **protonov** a različno hitrost ustavljanja

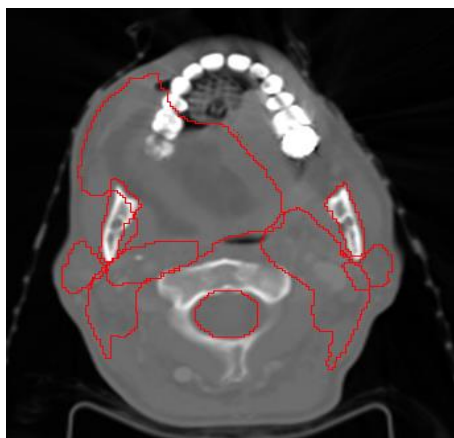
Negotovosti anatomije

- Načrtovalni CT
- Dnevne frakcije

Obsevanje z enakim načrtom v vsaki frakciji. Brez re-optimizacije.

Običajen potek obsevanja

Načrtovalni CT

Spremembe v geometriji

Znatna negotovost na prejeti dozi

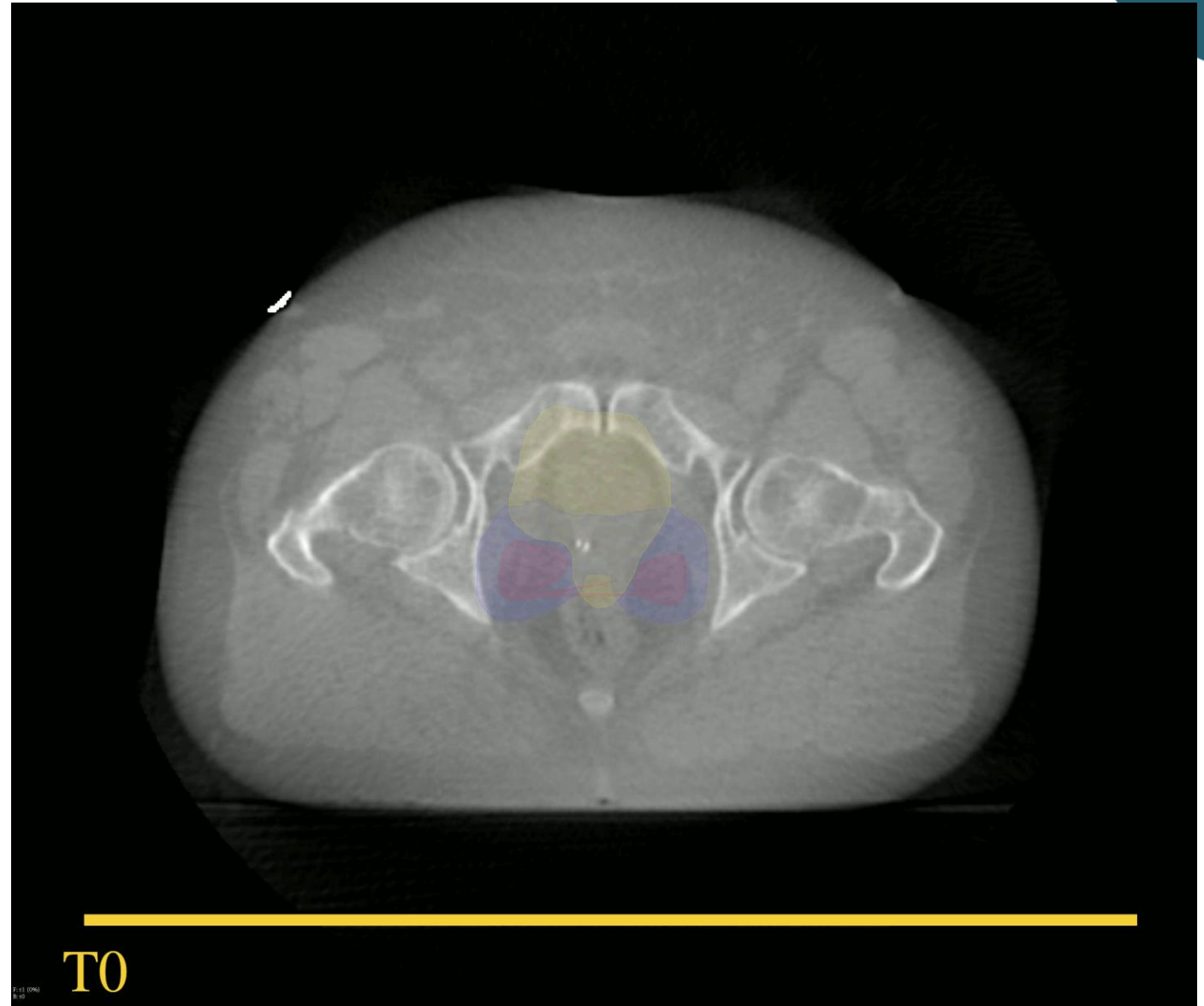
CBCT frakcija 16

Načrt obsevanja sčasoma zastara.

Primer slik

- Primer raka prostate, Klinični center Maribor
- Šest tedenskih slik
- Mehur (rumeno), CTV (vijolično), PTV (modro) kot jih napove načrtovalni CT
- Za izbrano aksialno rezino

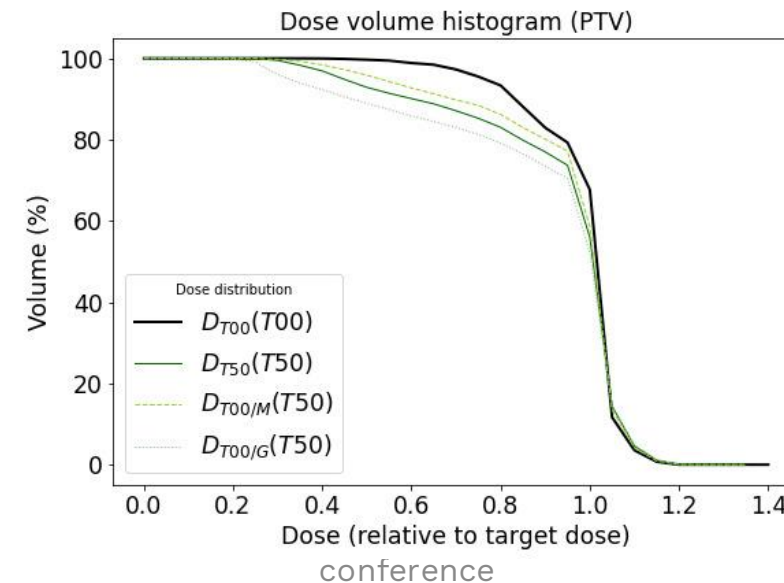
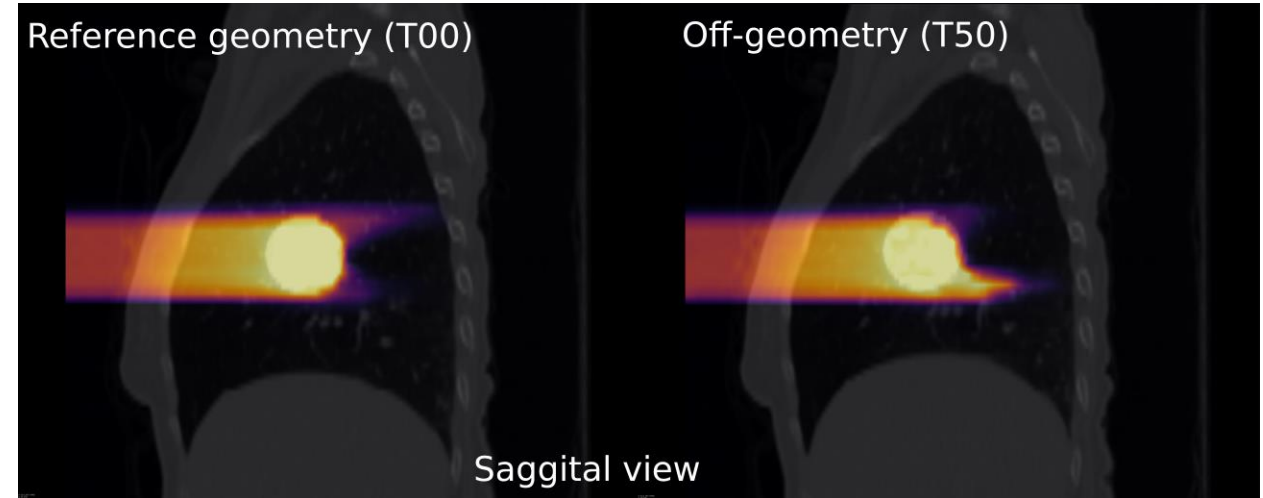
So negotovosti pomembne?

Razdevšek et al. Rad Onc 2022

Je adaptivno slikanje potrebno?

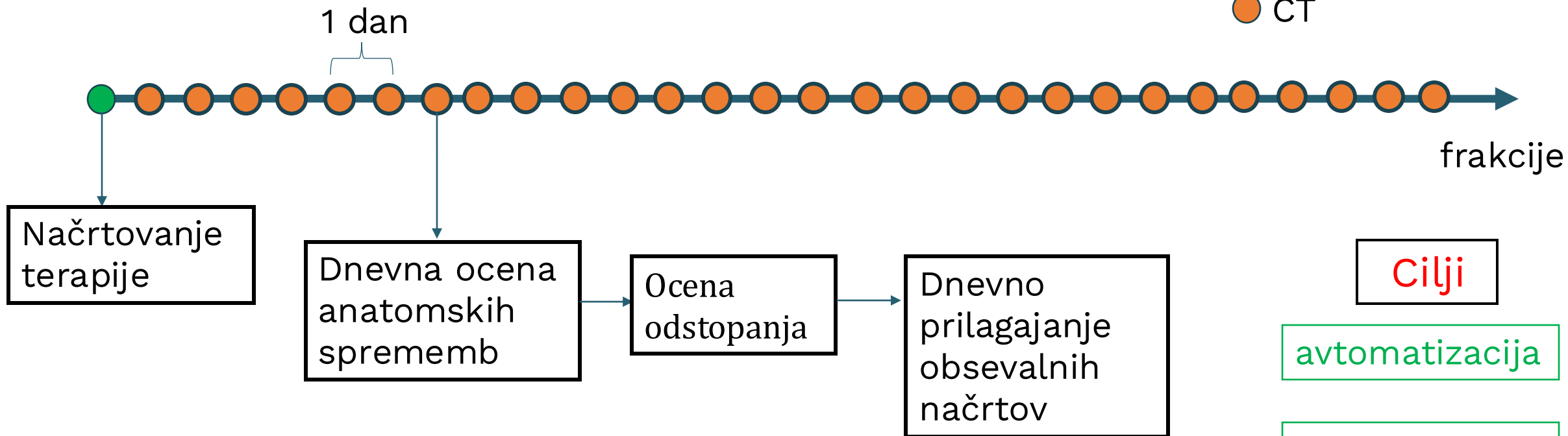
- Denimo da načrta ne popravljamo
- Načrtujemo med vdihom
- Simulirana prejeta doza (MCNP).
- Primerjava referenčne in doze prejete ob izdihu.

Pomembne razlike!

Dnevno adaptivni tok dela

- Načrtovalni CT
- dnevne frakcije
- CT

Kolaboracija RAPTOR

<https://raptor-consortium.com/>

Home
RAPTOR White Paper
Recruitment
Content for Members
Workshop

Real-time Adaptive Particle Therapy of Cancer (RAPTOR)

We are hiring! For more information, please check the [Recruitment page](#).

Delovanje terapije – nadstropja narave

- Vesolje je sestavljeno iz nadstropij po velikosti
- Na vsaki stopnji lestvice so podobni vzorci vezave:
  - zvezde v galaksije
  - Planetov v osončja
  - ...
  - Molekul v snovi
  - Atomov v molekulah
  - ...

